

Мирко С. Бојанић

ГЛЕДАШ, ЈЕ ЛИ, МОГА КОЊА...

Из Тефтера од Цветног панађура 1836. у Ваљеву

Људи тргују да би стварали услове за садржајнији живот, а некад да би тај исти живот одржали. Већином продају оно што им је некакав вишак, можда баш намењен да се понуди на погодном панађуру, а богме, деси се да их нужда натера да се лише и нечега без чега ће им бити теже. Понеко воли да тргује, да се погађа, да једно прода, друго купи. Дође му као занимација. Ако нешто ућари – добро је! Ако изгуби – биће боље следећи пут! Стекао је ново искуство, или своје преноси другоме. Важно је да се буде међу толико света са свих страна, да се ужива и после дуго прича до наредне прилике. Ко то не уме, боље је да седи код куће!

Од давнина у Ваљеву су била три велика панађура: цветни (на Цвети), илински и миољски. Пролећни, летњи и јесењи. Вишедневни. Спремали су се купци, продавци, кафеције, полицајна власт уз помоћ војника који су већ одслужили свој солдатски рок. Стизали су и доколичари и лопови разних врста. Очекивали да ће, као и увек, бити неопрезних, наивних.

Богат панађур је и добра прилика да се попуни државна каса. За овај Цветни панађур 1836. као „коммисар... кои ће ђумручке приходе купити”, одређен је Јанићије Ђурић, члан Управитељног совјета.

Цветни панађур, с обзиром на време одржавања, није могао да пружи оно што су донели лето и јесен. Ипак – стока се догонила. У поменутом Тефтеру дају се подаци о продавцу и купцу, местима њиховог пребивања, шта је од стоке продато (во, крава, коњ, кобила – ситнија се не помиње, можда је пре завршавала на касапским и механским пањевима) и колики је ђумрук у цванцицима (читавим или бушеним) наплаћен. Сигурно је било послова које списак није обухватио, да се избегну дажбине, а понеко је таквом трговином прикривао податак о пореклу грла. Можда га је успут негде ухватио, на брзину и јевтиније продао пре пијаце, а после ће се купац често суочавати са правим саибијом и судом.

На овом панађуру добијено је прихода 9805 гроша и 30 пара по пореском (државном) теченију (курсу). Трошкови су били 765 гроша, тако да је чисто остало 9040 гр. и 30 п.

Саибије је променило 784 брџа. Можда који мање, јер је неко у току панађура препродавао, вероватно с неком зарадом, пратећи кретање понуде и потражње. А вршене су и трампе.

Било како да се посао обављао, пажљиво се меркало и из даљине и из близине, обилазило са свих страна, пипкало, у зубе загледало, у влажним крупним очима тражио знак неког унутрашњег поремећаја, пазило да ли у мокраћи има крви, односно да ли мути, па се онда погађало како је ко умео, са уживањем или нестрпљењем, наизглед одустајало па враћало, и рука руци пружала на некој граници која је представљала меру обостране попустљивости. Укус таквог тржишта осетило је 599 коња, 58 кобила (много мање у односу на мушка грла, јер су остављане код куће па ће се кад-тад ојдребити), 185 волова и свега 4 краве (и за њих важни што и за кобиле, с тим што су још давале добар део годишње хране у белом мрсу). Једну краву продао је Марко Панић из Попучака Маринку Петровићу из Београда, Дамјан Андрић из Јошеве Милинку Максимовићу из Шапца, Ђока Волечанин из Београда извесном Нецибу из Тузле (добар ли ће пут да превали!) и четврту Стеван Марковић из Вр'овина неком Димитрију из Београда.

Први је утефтерен Дурак Решић, Циганин из Крупња, продавац три коња, а купац је Абас Меметагић из Ниша. Изгледа да је исти Нишлија и купац под бројем 2 (као Мемет-ага из Ниша) купио и два коња од јарана Мустафе из Сребренице, и једног Авдије Селимовића из Сокола (под бројем 6). Као да је журио што пре да оправда долазак из далеког Ниша. Има га и под бројем 18: пазарио и од Рајка Мојсиловића из Докмира. Коња, наравно, па од Мује Рибиха из Ужица. И опет коња. И од Ибре Мујкановића из Шапца – ата. Као Абас Меметагић трампио коња с Васом Циганином из Јагодине. Да ли је исто лице и Мемед-ага из Ниша (уношење података често је зависило од знања и умешности писара, његовог расположења), коме се допао коњ Станише Трифуновића из Стапара ужичког, па опет од Мује Рибиха, па од Живана Исаковића из Жабара, Мује Карадаревића из Пљескова, Јусуфа Шидића из Ужица. Чудан ага! Мора да су се његови момци мучили да држе коње на оку и окупу. Међу продавцима јахаћих грла су Грунца Мнаиловић из Јошеве, Спасоје из Плущца, Јово из Лопатња и Павле Илић из Златарића, сви попови. Мујо Рибих, кога већ познајемо, даде коња Адему Асановићу из Призрена, а другог Абасу из Битоља.

Мемиш-ага из Ниша купи вола од Живана Вилимановића из Ваљевске Лознице, па од Живка Филиповића из Дружетића, Милована Мирковића из Попадића, Ивана Боића из Тулара, Николе Ивановића из Паљува и Нинка Павловића из Мратишића. Газде задовољне, волови се згледају као да плачу. Чуде се толиком свету и непознатом друштву!

Тефтер је сачувао и сва места одакле су купци и продавци. Постоје и иста имена па је тешко погодити које је окружење или срез у питању, као што су Јошева, Таково, Грачаница, Лозница, Стапар...

Занимљиво је да се види колико је панађурија и из којих места ван Окружија ваљевског било тог пролећа 1836. у Ваљеву:

Асан-пашина паланка 7	Крива Река 1	Праини у Босни 1
Баточина 9	Крупањ 29	Призрен 46
Белосавци 1	Крушевац 2	Припоље (Пријеполје) 3
Београд 96	Крушево 3	Раковац (?) 1
Бирач 1	Кумане (?) 4	Рача (скела) 8
Битољ 59	Куманово 11	Рељин (?) 1
Блаце 6	Лесковац 8	Рикол (?) 13
Букор 2	Лозница 15	Сарајево 4
Бурница у Босни 2	Лужница 1	Сечишта (?) 1
Ваљевица у Босни 3	Љубовића 2	Скопље 8
Витје 1	Манастир Д. 1	Смрдљиковац Н.в. 2
Врање 54	Мијановићи у Босни 3	Сокол 26
Горажде 5	Мореја 1	Сребреница 13
Градиште 9	Мочевини у Босни 1	Стапар 1
Дебар 30	Муратовац 1	Студеница 1
Делиград 1	Ниш 65	Таково 1
Дивостање 1	Нова Варош 2	Тарол или Терол 4
Добродол 1	Нова Касаба 2	Тетово 8
Ђаковица 6	Нови Пазар (и Пазар) 6	Тиквеш 2
Ерцеговина (без места) 1	Орид (Мак.) 38	Трикол (?) 6
Јагодина 25	Осат 6	Тузла 29
Јадар и од Јадра 20	Плесково 9	Ћуприја 1
Јања 1	Пожаревац 2	Ужице 142
Карановац 3	Поцерина (Цер) 5	Чачак 11
Корен (?) 1	Почауша (?) 1	Шабан 127
Крагујевац 24	Пошћар (?) 1	

Последњи је укњижен Васо Палић из Крагујевца, као купац коња од Милана Јовановића из Ратковца.

Кад су у питању имена места, могуће су недоумице због понегде тешко читљивог рукописа, што је и означено знаком питања. За двадесетак лица није могло да се прочита одакле су.

Изван Окружија ваљевског према попису, укупно је дошло 1104 вашарције који су платили ђумрук. Од тога је само 140 продаваца. Остали су дошли да купују. Међу њима је 514 муслиманских имена (Турци или Цигани). Понеко име јавиће се више пута, што не утиче много на однос у националном саставу. Оволики број Турака је, највећим делом, због близине Ужица, Шапца, Сокола и Београда, где их је још доста живело. Тврђаве ових градова Турци ће предати Србији тек 1867.

Из Нахије ваљевске било је 430 продаваца и само 36 купаца.

На овом панађуру извршено је 19 трампи стоке.

Кад се завршила вашарска бука и гужва, домаћи свет ће полако да се враћа редовним свакодневним обавезама и препричавањима, а гости ће се размилети ка својим ближним и даљим одредиштима. Можда ће на путу да им се „трефи” још који панађур, на којем ће предахнути и они и стока, јер ће морати да превале и више стотина километара.

(Изворни материјал чува се у Међуопштинском историјском архиву Ваљево, у кутији РАЗНИ /предмети/ Окружног суда у Ваљево 1824-1843, у омоту под бројем 11)

Нека објашњења:

Тештер (тур.) – попис, књига рачуна и сл.

Ђумрук (тур.) – царина

Саибија (тур.) – власник, поседник

Цванцик (нем.) – новац од двадесет крајцара. Као бушен ношен нанизан око врата или на одећи. Читав цванцик вредео је у Србији 1836. године 1 грош и 26 пара, а бушени је био јевтинији за две паре. Дукат цесарски, по пореском – државном теченију (курсу) вредео је 24 а талир 10 гроша.

Плате из касе (азне народне), у полугодишњим износима, јер су се тако исплаћивале, о Митровдану и Ђурђевдану, кад се и порез убирао, биле су: члан суда 2000 гр., судски писар 1000, практикант 500, пандур 200, учитељ 500, срески капетан 2000, писар код среског старешине 750-800, пандур код среског старешине 240, пензија Проте Матеје 1000.

Неке цене из тог времена: кола дрва, према процени, око 1 гр. и 40 п., свећа воштана 1 гр., ока пиринча 3 гр. и 10 п., литар зејтина 3 гр., ока сира 3 гр., ока вина и ракије по 1 гр. и 20 п., ока брашна 20 п.

Пореска глава плаћала је годишње 60 гр. на име дажбина држави, што је износило 10 талира (по пореском курсу), али се на црном тржишту талир плаћао двоструко више (чаршијски курс – теченије).